

Anders Ödman: *Borgar i Skåne. Guide till historiska platser*. Helium press, Lund 2022. ISBN 978-91-986446-5-4. Häftad, 208 sidor.

Som författaren inledningsvis konstaterar är Skåne en av Skandinavien borgtätaste provinser; i boken förtecknas inte mindre än 166 stycken från olika tider. Av dem är i princip endast de stora borgarna arkeologiskt undersökta, medan de små borgkullarna ute i landskapet i förvånansvärt stor utsträckning lämnats oundersökta, och de rester som finns eller funnits kvar efter stormningar och bränder har lämnats att förfalla. De är ofta inte lätta att hitta och att ta sig fram till, och författarens avsikt är att stimulera både till besök på platserna och till vidare forskning av såväl vetenskapare som den kulturhistoriskt intresserade allmänheten.

Boken är en andra, bearbetad och utvidgad upplaga av *Borgar i Skåne*, som publicerades av Historiska Media 2002. Under de mellanliggande decennierna har författaren följt utvecklingen och uppdaterat framställningen med nytilkomna arkeologiska data och egna observationer. Layouten är också helt omarbetad och nya illustrationer i form av drönbilder och rekonstruktioner har tillkommit. Både layout och många rekonstruktioner är förtjänstfullt utförda av Petter Lönegård. Chararina Ödman har också bidragit till slutresultatet.

Som sig bör när det gäller guideböcker är det en volym i pocketformat, dvs. kanske inte direkt avpassad för normalstora fickor, men fullt möjlig att ha med sig i väska, ryggsäck eller i bilens handskfack. Papperet är halvblankt och stadigt, bindningen verkar stabil och trycket av både text och bilder är utmärkt. Kort sagt, en volym som med fördel kan användas både hemma och i fält. Förutom förord, en kort men synnerligen innehållsrik översikt av det medeltida borgbyggandet i Skåne och en översiktskarta, innehåller boken 45 korta beskrivningar av landskapets borgar, uppenbarligen valda med hänsyn till geografisk spridning och för att illustrera de olika typerna. I slutet finns noter, litteraturlista och förteckning över bildkällor. Allt är ganska kort och koncentrerat sammanfattat, men med tanke på det begränsade utrymmet är innehållet förvånansvärt informativt – och underhållande. Min i princip enda invändning är att förhållandet mellan text och bild ibland kan upplevas som lite oklart; bildhänvisningar i texten skulle ha förenklat läsningen. Men det är en småsak.

För den som inte redan är insatt i borgbyggandets teknik och i dansk medeltidshistoria är inledningen – ”Det skånska borgbyggandets historia – oundgänglig för förståelsen av de enskilda borgarnas placering, utseende och öden. De olika typerna av borgar definieras och dateras, och deras byggande sätts in i ett vapentekniskt, politiskt och socialt sammanhang. Särskilt borgbyggnadsbenägna var under hela medeltiden kungar och ärkebiskopar, men även stormän inom den framväxande adelns olika fraktioner byggde borgar, till försvar mot rövarband och upproriska bönder men kanske framför allt mot varandra. Det var under oroliga tider som borgar byggdes, stormades och förstördes. De danska inbördes maktstriderna under framför allt 1100-talets första hälft var våldsamma och började på nytt under 1200-talets senare del. Först med Valdemar Atterdag och dottern, drottning Margareta, förbjöds adelns byggande av borgar och de som fanns raserades. Förbudet var formellt i kraft fram till 1483, men kringgicks naturligtvis på olika sätt av de rikaste och mäktigaste.

Under de interna stridigheter som följde i reformationens spår återuppfördes och moderniserades gamla borgar, bara för att ännu en gång intas och brännas. Bland borgförstörarna intar också svenskar en framskjuten plats: en hel del förstördes under Magnus Erikssons och Karl Knutsson Bondes härjningar i Skåne 1332 respektive 1452. Så sent som under det skånska kriget 1676–1679 fick flera medeltida borgar en sista gång tjäna sina ursprungliga syften – för att därefter överges och helt glömmas bort, eller, likt de antika ruinerna i renässansens och barockens Rom, plundras på material för den nya tidens skrytbyggen, och därmed nästan helt försvinna.

Läsaren meddelas här också baskunskaper om hur borgar anfölls och försvarades, av vem och med vilka vapen; hur man kunde utstå till och med års-långa belägringar och vad man gjorde med de stupade – och mycket annat. Inledningen avslutas med ett avsnitt om vilka andra syften än rent försvar som borgarna kunde tjäna och hur dessa påverkade deras ojämna spridning i den skånska geografien. Det inledande avsnittet avslutas med en karta med samtliga kända borgar och en lista över desamma, där fornlämningsnummer, socken, härad, datering och status noteras.

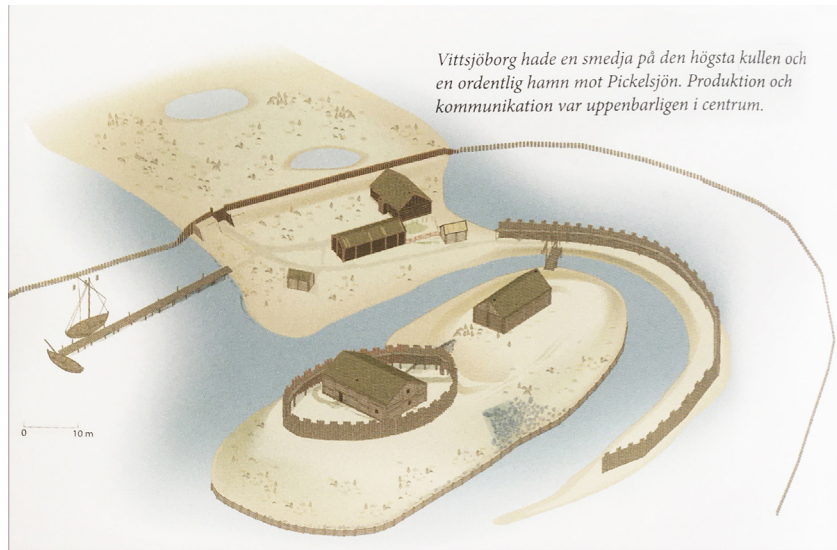
De enskilda borgarna ägnas sedan mellan två och fyra sidor med text och bild. I brödtexten sammanfattas vad som utifrån skriftliga källor, arkeologisk evidens och författarens egna observationer på platsen kan sägas om borgen ifråga. Inte sällan saknas både skrivna källor och tillförlitliga utgrävningsrap-

Rekonstruktion av Truid Has' bostadstorn i Örtofta, byggt omkring 1420. Illustration av Anna Jonsson. Efter Ödman 2022, s. 26.

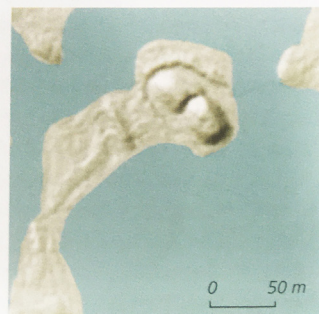
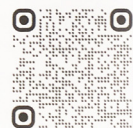
porter, och då refereras folkliga traditioner, dras internationella paralleller och undersöks innehållet i såväl tjuvgrävningsgropar som mullvadshögar. Där säker kunskap saknas föreslås möjliga tidpunkter för tillkomst och förstöring. De flesta borgarna övergavs efter att ha stormats och bränts, ofta inte bara en utan flera gånger, något som brandlager och mängder av armborstpilspetsar i vallar och vallgravar kan vittna om. Det illustrerande bildmaterialet är rikhaltigt och adekvat. Förutom utmärkta fotografier av platserna i nutid, från marken och/eller luften, ges även tredimensionella rekonstruktionsförslag (som det ovan och på nästa sida).

I slutet av varje borgavsnitt ges praktiska råd när det gäller att hitta och ta sig fram till borgplatsen, något som uppenbarligen inte alltid är särskilt lätt. Till hjälp får den presumtiva besökaren således en karta med den exakta place-

HITTA Kör längs Hårsjövägen ett par hundra meter mot väster från Vittsjö kyrka, sväng till höger in på Västanvägen och efter ytterligare cirka 100 m sväng höger in på Snapphanevägen. Där denna väg avslutas med en skarp sväng finns borgens informationstavlor. Härifrån är det en vandring ett par hundra meter längs en stig ut på ett näs mellan Pickelsjön och Mellomsjön och fram till borgområdet.

Position
56°21'08"N
13°38'51"E
Fornsök RAÄ-nr
Vittsjö 24:1

Här ett exempel på boksida med olika sorters information och en rekonstruktion av Vittsjöborg. Överst illustration av Petter Lönegård. Efter Ödman 2022, s. 192.

ringen indikerad, därtill geokoordinater och en QR-kod med vilken den som är utrustad med en smartphone direkt kan öppna Google Maps och studera det aktuella området i helhet och detalj. Även Riksantikvaretsämbetets (RAÄ:s) fornlämningsnummer finns noterat och via ämbetets webbplats Fornsök kan man ute i terrängen söka ytterligare information där. Alldeles bortsett från hinder i form av odlingar, staket, sankmarker och sly, kan det ibland vara svårt att i terrängen spåra upp och identifiera de för ett otränat öga praktiskt taget osynliga resterna av en raserad borg. Därför finns också en bild av terrängen med skuggning så att höjdskillnaderna framgår. Till besökarnas åtnöjning ges dessutom kort information om närbelägna sevärdheter, och för den som vill läsa vidare finns litteraturhänvisningar.

Genomgående flyter texten fint. Den är faktatät, men samtidigt ledigt berättande på ett sätt som visar på gedigna kunskaper och lång erfarenhet. Dessutom är grammatiken klanderfri och tryckfelen alldeles ovanligt frånvarande, något som skiljer den här volymen från flertalet av dagens publikationer. Ambitionen att sprida kunskaper om landskapets och borgarnas ofta dramatiska och blodiga historia kännetecknar hela bokprojektet, som ju riktar sig till såväl en bredare allmänhet som forskare inom en hel rad discipliner. För ikonografen som sådan erbjuder boken nog inte särskilt mycket – bilder nämns överhuvud taget bara ett par gånger i hela boken, och då handlar det bara om ganska ömkliga rester. Vad den däremot ger är en fördjupad kunskap om de omständigheter i vilka den danska medeltida bildvärlden kom till.

Lars Berggren